

Krim-félszigeten folytatja tudományos vizsgálódásait. Hogy e kutatásait siker koronázza, az nemcsak a régi jó barátoknak, hanem a tudomány érdekét szíven viselő szaktársnak is őszinte kívánsága.

Dr. PETZ GEDEON.

VEGYESEK.

— Schiller mint dramaturg. Ily címmel (*Schiller als Dramaturg. Beiträge zur deutschen Literaturgeschichte des XVIII. Jhts. von Albert Köster, Berlin 1891. 343 l.*) igen érdekes és értékes könyv jelent meg, melynek fő-, osaknem egyetlen hibája a címe, melynek helytelenségét a szerző is belátja és «kényelmes rövidegével» kimenti. Schiller ugyanis egyetlen egyszer volt igazán dramaturg, t. i. 1783-ban Mannheimban, s így az olvasó azt hiszi, hogy a jeles költőnek e korszakabeli működése teszi könyvünk tárgyát. Pedig erről szerzőnk csak a bevezetésben szól igen röviden; ellenben behatóan és igen tanulságosan tárgyalja Schillernek a weimari színpad számára készített legfontosabb fordításait és átdolgozásait. Ezek: Macbeth, Bölcs Náthán, Turandot, Phädra. És a szerző nem elégszik meg azzal, hogy Schiller eljárását az eredetiekkel szemben pontosan kimutassa és megbírálja; hanem terjedelmesen tárgyalja a kérdéses színművek eredetieit és azoknak összes német (sőt eshetőleg még külföldi) átdolgozásait és fordításait is, úgy hogy e könyv igen fontos adalék első sorban Shakespeare, Gozzi és Racine jellemzéséhez, azután a műfordítás és a színtípus egyetemes történetéhez. h.

— Hermann és Dorothea színhelyét Huther (*Zeitschr. für den deutschen Unterricht II. 73.*) Artern thüringiai kis városkában vélte felismerhetni, mivel e helynek fekvése és jellemző elemei feltűnően hasonlítanak a Goethe eposzában föltételezettekhez; mivel a költő nagatyja Arternből való volt és Goethe maga is valószínűen (?) többször járt itt; mivel itt egy «arany oroslányhoz» címzett vendégfogadó és egy «angyalpatika» van. E föltevással szemben kimutatja Linsenbarth (a krenznachi gymnasium 1889-iki értesítőjében), hogy Goethe valószínűen soha sem volt Arternben; hogy e városka fekvése stb. egyáltalában nem oly jellemző, hogy számos egyéb német városénál jobban hasonlítana az eposzban föltételezett helységhez; hogy az említett gyógyszertár és vendégfogadó csak 1810 után vették föl czimerül az arany oroslánt és az angyalt, miután az a vélemény kezdett elterjedni, hogy Goethe talán Arternt rajzolta szép művében. Egyáltalában nem valószínű, hogy Goethe egy bizonyos várost rajzolt művében, az pedig kétségbevonhatatlan, hogy a Hermann és Dorothea színhelyét a Rajnához közel képzelte, úgy hogy thüringiai helység egyáltalában nem jöhet szóba. h.

— Az albán nyelv etymologiai szótára jelent meg Meyer Gusztáv jeles gráciai nyelvészről (*Strassburg, 1891. Trübner, XV, 526 l.*),

ki már évek óta behatóan foglalkozik e keveset ismert és tárgyalt indogermán nyelvvel, melyet nemcsak a rendelkezésre álló összes (persze nem nagy számú) irodalmi emlékekből, hanem Török- és Görögországban, valamint déli Olaszországban és Sziciliában tett ismételt utazásai alkalmával a hely színén is alapos tanulmányai tárgyává tett. Könyvében 5140 albán szó van tárgyalva, melyek közül, szerző fejtegetései szerint, 1420 szó román, 1180 török, 840 új görög, 540 szláv eredetű és csupán 400 származik a régi indogermán szókincséből; 730 szó eddigelé egyáltalában nem volt megfejthető. Ez adatok is igazolják az albán nyelvről, főkép Miklosich kutatásai alapján elterjedt véleményt, mely szerint e nyelvet tekintik a keveréknyelv valóságos ideáljának. — Az albán nyelv mellett az indogermán családnak legkevesébbé ismert ága az örmény nyelv, melylyel Bugge Sophus christianiai tanárnak legújabb tanulmánya foglalkozik: *Etruskisch und Armenisch* (Christiania, 1890. XVIII, 171. l.) Bugge az etruszk nyelvet akarja az örmény nyelv segítségével, azaz az egyik talányt a másikkal megfejteni, a mi eleve is kevés sikerrel kecsegtető kísérlet. A Lit. Centralblatt bírálója csakugyan teljesen eltévesztettnek tekinti is a jeles nyelvésznek e tanulmányát, melynek főhibáját egyebek mellett abban találja, hogy Bugge minden aggály nélkül egybeveti az etruszk és örmény szókat, dacára annak, hogy a legtöbb etruszk szónak jelentését nem ismerjük s így e nyelvre nézve a tudományos összehasonlításnak egyik nélkülözhetetlen elemével nem rendelkezünk. A bíráló abban sem ért egyet Buggéval, hogy ez az etruszk nyelvet elsatnyult, úgy szólván modern nyelvnek tekinti s azért a reánk maradt etruszk szókat legtöbbször valamely modern-örmény nyelvjárással anyagával törekszik megmagyarázni. Az etruszk nyelv Bugge ezen tanulmánya után is rejtvény marad, melyet a rendelkezésünkre álló eszközökkel bajosan fogunk valaha igazán megfejthetni. h.

— A drámai hármas egység eredetét és történeti fejlődését gazdag anyag alapján kitérően tárgyalja Otto Rikhárd a *Jean de Mairet* «*Silvanire*» cz. pásztorjátékának új kiadásához (Bamberg, 1890) csatolt, közel száz lapra terjedő rendkívül tanulságos bevezetésben. Egyelőre csak a legfontosabb adatok kiemelésére szorítkozom. A hármas egység elmélete (melyről tudvalevőleg Aristoteles nem tud, ki csupán a cselekvény egységét tanítja, az időre vonatkozólag csak annyit jegyez meg, hogy a drámaírók szeretik az oly cselekvényeket feldolgozni, melyek a napnak egy forgása alatt vagy nem sokkal hosszabb idő alatt lefolynak, — a hely egységét pedig meg sem említi) olasz eredetű s teljességében először Castelvetro Aristoteles-fordításában (Bécs 1570, Basel 1576 és 1582, sőt még Milano 1831 is!) található. Castelvetro a fordításához csatolt magyarázatokban megköveteli, 1. hogy a cselekvényhez semmiféle epizód ne járuljon (ez is ellenkezik Aristoteles tanával); 2. hogy a cselekvény tizenkét óra alatt lefolyjon; 3. hogy a színhely az egész darabon keresztül változatlan maradjon. Ez elméletet az olasz tudósok és a renaissance szellemében író költők magukévé tették, — a kik ellene szegültek s nem akarták a görög tragédiát kizárólagos mintának elismerni, azokat «indotti poeti» (tanulatlan költők) elnevezéssel bélyegezték. De a tanult költők sem vették a hely

egységét egészen szigorúan, az idő egységét pedig kétszer tizenkét órára terjesztették ki, sőt még azt is megengedték, hogy e kétszeres tizenkét óra közé egy éjjel essék, a mivel természetesen harminczhat órára terjesztették ki az idő egységét. A francia poétika legbefolyásosabb dictatora, Scaliger, kinek nagy műve (*Poetics libri septem*, Lyon 1561) a XVII. század elejéig döntő befolyással volt, nem követeli a hely egységét, csak korlátozni kívánja a színhely gyakori változását; ellenben az időre vonatkozólag ajánlatosnak tartja a cselekvénynek hat, legfeljebb nyolcz óra alatt való lefolyását. A francia classicus iskola feje, Jodelle (*Cléopâtre* 1552), szigorúan megköveteli a tizenkét órai időt, míg Ronsard, korának legtekintélyesebb theoretikusa, megengedi, hogy a cselekvény huszonnégy órát vegyen igénybe. E sokaktól megtámadott és kigúnyolt elméletek azonban csak a XVI. század végén jutottak Franciaországban igazán nagyobb érvényre, midőn az olasz pástori költészet nagyobb szabású befolyást kezdett gyakorolni. Ehhez járult Heinsius Dániel Aristoteles-magyarázata és a tragédiáról írt könyve (*De tragica constitutione liber*, 1611), melyben e híres németalföldi tudós és költő a hármas egységet szigorúan megköveteli. De még most is számosan akadtak Franciaországban, kik e szabályokról hallani sem akartak, pl. Larivey Péter, Molièrenek egyik előzője, és Ogier Ferencz, ki még 1628-ban is arra hivatkozott, hogy az «Antigone» cselekvénye két napig tart, — míg Hardy Sándor, korának legtermékenyebb drámaírója, nagyszámú darabjaiban nemcsak az idő- és hely-, de még a cselekvény egységével sem törődik. Nagyobb tekintélyt szerzett a hármas egység törvényének Jean de Mairet, ki «Silvanire» cz. pástordrámájához (Paris 1631) terjedelmes dramaturgiai bevezetést írt, melyben e törvényt kifejti (az időre nézve 24 órát állapítva meg), — de általánosan érvényűvé még most sem lett s az ellenzék még most sem hallgatott el. Erélyesen nyilatkozott e törvény ellen Mairet legnagyobb kortársa, Corneille Péter is, ki három évvel a «Silvanire» megjelenése után adta ki «La veuve» cz. vigjátékát, melynek előszavában az idő és hely egységét is tárgyalja. Az előbbire nézve elégségesnek mondja, ha minden egyes felvonás egy-egy napig tart, a hely egysége ellen pedig nem talál vétséget, ha a cselekvény színhelye nem nagyobb, mint az a város, melyben a cselekvény lefolyik, tehát mint pl. Páris. Csak a «Cid» megjelenése után (1636) megindult vita folyamában közeledik Corneille mind jobban a hármas egység törvényéhez, melynek inkább az elméletben, mint a gyakorlatban lesz lelkes védőjévé. De 1636 után is még a Corneille ellenesei sem mind e törvény védői, sőt pl. a nagy író legszenvedélyesebb ellensége, Georges de Scudéry (a Madeleine testvére), nem pártolja az úgynevezett Aristoteles-féle törvényt, melyet még 1635-ben is nevetségessé tett volt. E rövid áttekintés kétségtelenné teszi, hogy a hármas egység szabályát nem a francia nemzeti szellem, nem is annyira Richelieu zsarnoksága vagy az Akadémia korlátolttsága, hanem első sorban Corneille férfiatlan gyöngesége és félénksége emelték szent törvénynyé, mely azután a francia irodalom rendkívüli tekintélyénél és befolyásánál fogva egész Európában uralkodóvá lett. h.